

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה משיעוריו של

הגאון הינוקא
רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

גליון
210

פרשת מקץ-חנוכה

מקץ שנתים

וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם (מא, א). ביאר בתרגום יונתן, שבסוף אותם שתי שנים עלה זכרונו של יוסף לפני מאמרו של ה' ב"ה, וסיבב הקב"ה את חלום פרעה שהביא לישועת יוסף וגדולתו במצרים. והוא כמו שאמרו בתנחומא (וישב ט) ובבראשית רבה (ט, ט) שלפי עומק מחשבתו יתברך צריך היה יוסף להיות בבית האסורים עשר שנים, ולפי שאמר לשר המשקים "כי אם זכרתי איתך כאשר ייטב לך ועשית נא עמדי חסד והזכרתי אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה" (מ, יד), אמר הקב"ה, אתה השלכת בטחוני ובטחת בשר המשקים ואמרת לו ב' זכירות, 'כי אם זכרתי... והזכרתי', תשתכח ב' שנים בבית הסוהר, ועל כך נאמר 'אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו', אמנם תכלית אותם ב' שנים היתה כדי שיחלום פרעה ויתגדל מתוך כך יוסף, כנאמר 'ויהי מקץ שנתים ימים', מקץ ב' שנים ליציאת שר המשקים מבית הסוהר.

קץ וקצבה

ובתנחומא (מקץ, א) ובראשית רבה (פט, א) אמרו שעל כך כתיב (באיוב כח, א) "קץ שם לחושך ולכל תכלית הוא חוקר", שכל דבר ודבר שיוצא מפי הקב"ה בקצבה הוא נתון, שנותן קצבה לגשמים כמה ירדו מראש השנה ועד סוף השנה, וכן לחמה ולשמים ולארץ נתן קץ, ואך לחושך נתן קץ, ואף כשנחשב יוסף קץ שם לו, שנאמר 'ויהי מקץ שנתים ימים'. ובמדרש החפץ (פ' מקץ עמוד רל) הוסיף עוד, שלכך כתיב 'שנתים ימים', ללמדך שהיתה כל שנה מב' השנים מלאה מיום ליום, ובראש השנה יצא יוסף מבית האסורים (ר"ה יא ע"א).

והוא כמו שביאר המהרי"ל דיסקין (מא, א) שהיתה מדרגת הבטחון של יוסף כענין הכתוב (תהלים לו, ה) "גול על ה' דרכך ובטח עליו והוא יעשה", שצריך האדם להתחיל באיזה פעולה קלה ויבטח בה' שהוא יגמור אחריו לטובה ככל הדרוש לו, ולכך אמר לשר המשקים 'כי אם זכרתי... והזכרתי' כבדרך אגב ואקראי, לאמר שאם יתרחש שיעלה הוא בזכרונו, יזכירהו לטובה, ולכן חשב שר המשקים כי אין דבר השחרור נחוץ לו ליוסף כל כך, כי יכול להיות שטוב לו שם בבית הסוהר, שהרי שר בית הסוהר הפקיד בידו הכל, ולכן נתרשל בזה וישכח. אבל כשבא העת 'מקץ שנתים ימים' ופרעה ביקש שיפתרו לו חלומם, אז נזכר ביוסף ובפתרונו שפתר לו, ונזכר גם כן שאמר לו 'כי אם זכרתי... והזכרתי', ומצא זאת עתה לחובה לפניו למלא דרישת יוסף, ואז היה הדבר דבר בעתו לטובתו של יוסף, שהרי היה אז 'ראש השנה' ואז התחילו שנות השבע, והתחיל לעלות הנילוס שלא בזמנו לרגל השבע שהיה צריך להיות בשנה זו, והיה נראה בעליל תיכף לכל יושבי ארץ מצרים שפתרונו מדויק, ויצא לו שם טוב בכל הארץ, וזכה לעלות לגדולה.

זמן הזכרון

ובאור החיים (מא, א) כתב שטעם מה שנענש בזה בב' שנים הוא שכנגד כל זכירה מנע ה' זכרונו בראש השנה שהוא זמן הזכרון. והוא כמו שביאר כבר בהגהות המהר"י כ"ץ על הפענח רזא (פ' מקץ) שגבול זכרון לפניו יתברך על ברואיו הוא שנה שנה, כמו שנקרא ראש השנה 'יום הזכרון', שמדי שנה בשנה בא לפניו זכר כל היצור להעבירם כבני מרון. וטעם הדבר הוא כסגולת עצם השם 'שנה' וגדרה, שהוא מלשון השתנות המערכה ומנהג הטבעי, כי בזמן כזה טובב הגלגל בשינוי מנקודה שסבב בתחילה, ולכן בעת כזו שמשנתה סיבוב הזמן ראוי לחזור להיזכר ולהפקד לאיכות מהות וכמות מזונות הנבראים וצרכיהם וכל קורותיהם שתחת גדר הזמן המשתנה, ולתת להם קצבת כל הנהגתם עד בא עת פקודה לשנה האחרת. ולכך נתכוין יוסף כשאמר לשר המשקים 'כי אם זכרתי... והזכרתי', לומר לו שיזכירהו על כל פנים בזכירה אחת, דהיינו אף לאחר שנה, ואף אם לא יעלה בידו, לכל הפחות 'והזכרתי' בזכירה שניה, דהיינו לאחר ב' שנים. ועל כך אמר הכתוב 'ויהי מקץ שנתים ימים', שבאמת היתה קצבתו ליצא מחשכת בית האסורים שנתים קודם לכן, אבל מפני שבטח ברהבים נתוסף לו עוד 'שנתים' שהם גבול 'שני יום' הזכרון, מדה כנגד מדה, שנענש בהיפך של שתי זכירות, ולכך סיבב הקב"ה שיצא מבית האסורים לגדולתו ומלכותו במצרים דוקא בראש השנה, הוא יום הזכרון. וכן נרמזו בתיבות הכתוב 'שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר' העולים כמנין 'יום ראש השנה יום ראש השנה' (עם הכולל).

קץ שם לחושך

ובזה רמוזה מצות הדלקת הנרות בימי החנוכה, כמו שרמזו בשלטי הגיבורים שעל המרדכי (שבת סימן תנו) בתיבת 'שנתים' העולה בראשי תיבות 'שמאל תדליק נר, מזוזה ימין'. ובספר מדבר קדמות (מערכת ח אות כא) הביא החיד"א בשם רבינו אפרים (ס"פ מקץ) עוד, שתיבות הכתוב 'ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם והנה עמד על היאר' עולים כולם בראשי תיבות כרמז למצוות הדלקת נרות החנוכה, כך: וכאשר יוחנן השמיד יוונים מבית קדשינו, ציונו שנדליק נרות תמניא יומי מחנוכה, יניחנה מצד ימין מהיוצא, ובתלמוד פרושו רבותינו עליהם השלום, חייב להדליק משחשיכה, ואחר העברת נושאי התרמודאי עברה מצות דליקתן, עלינו להדליק הכל יחד, אנשים ונשים ראויים.

כי פרשת מקץ וענין יציאת יוסף מחשכה לאורה ביום ראש השנה מרמזים על קדושת ימי החנוכה והדלקת הנרות בהם, שרב כוחם וסגולתם לתת קץ וסוף לכל חשיכה ולהוציא האדם לאורה, כמו שרמז בשער יששכר (מזמור ימי אורה אות ו) במה שדרשו על כך בתנחומא ובראשית רבה (שם) את הכתוב 'קץ שם לחושך' כאמור, שהם ימי החנוכה בהם נתן הקב"ה קץ לחושך ומתחיל האור להתגלות, כי בהם נעשה קץ וסוף למלכות וגלות יון הנקראת חושך כמו שאמרו בבראשית רבה (ב, ד), ומתגלה ונשפע האור הגנוז כמובא בבני יששכר (מאמרי טבת ב), וזהו 'מקץ שנתים ימים', שהוא מלשון שינה, כי בהם נעשה קץ לחושך הנקרא שינה, וכענין שאמר רב

ואלה יעמדו על הברכה

העלון מוקדש לרפואת ישועת והצלחת:

אנג'לה חיה בת בלה ברטה, מזל נעמי בת נוריה נורית, יעקב ישראל בן חיה רות סולטנה, דוד בן חנה. להקדשות ניתן לפנות בטל' 076.599.599.1

לעילוי נשמת

מרדכי בודהנה בן רובי

צבי עמור בן פרחא, גאולה בת דינה

חי בן סימה עטיה

כמשלש חדשים

ובספר בת עין (פ' וישב) כתב שעיקר סוף גמר החתימה היא בחנוכה, ורמז זאת במה שכתוב (בראשית לח, כד) "ויהי כמשלש חדשים ויוגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים ויאמר יהודה הוציאונה ותשרף", ש'ויהי כמשלש חדשים' מרמז לשלושת החדשים מראש השנה עד חנוכה, שאז עיקר גמר חתימה, ולכך בא המקטרג לפני הבורא ב"ה המרומוז בתיבת 'יהודה' לומר 'זנתה תמר כלתך', שאין שבים ישראל בתשובה, אבל בכח הארת ימי החנוכה והדלקת הנרות מתגלה חסד גדול לרחם על ישראל ולבטל מהם כל הקטרוגים.

חינוך והרגל לגאולה

ועיקר הדבר שהם ימי חינוך והרגל לגאולה העתידה, כי מתגלה ונשפע בהם אורו של מלך המשיח כמו שכתב הבני יששכר (מאמרי כסליו ב, טז), וכמו שרמז שם בשער יששכר (מאמר ימי אורה, אות ח) על ימי החנוכה מה שכתוב 'ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור' ודרשו על כך הכתוב 'קץ שם לחושך' כאמור, שמפני שניטלה הדעת מבנים בתוקף הגלות, לכך נופלים ישראל בשינת הגלות ואין מתעוררים כראוי לשוב אל ה' ולאקמא שכינתא מעפרא ולאפרקא מן גלותא, אבל בימי החנוכה נשפעת התעוררות תשובה בלבות ישראל, כקול השופר בראש השנה המעורר הישנים מתרדמת הבלי הזמן כמו שכתב הרמב"ם (תשובה ג, ד), ונעשה קץ וסוף לשינת ותרדמת הגלות, כי בכוחו של 'מתתיהו' מאיר בהם כח ימי 'ראש השנה', שעולים הם בחשבון השווה כמו שכתב הבני יששכר (מאמרי כסליו ב, י).

קרן השור

והוא כמו שכתב הגר"א בפירושו לספר יצירה (ו, ה) ששינה הוא כנגד חודש כסליו שבו היתה חנוכת המשכן, וכן בימי החשמונאים היה בו חנוכת בית המקדש ששם הוא השינה, וכענין שנקרא קודש הקדשים 'חדר המטות' (מלכים ב' יא, ב). היינו שכנגד מה שהחשיכה מלכות יון בגזירותיה ואמרה לישראל כתבו לכם על 'קרן השור' שאין לכם חלק באלהי ישראל, כמו שאמרו שם בבראשית רבה (ב, ד), כנגד זה גברה יד בית חשמונאי בכוחו של 'מתתיהו', והוא עורר לבות ישראל משינת ותרדמת הגלות כענין קרן השופר של 'ראש השנה', שעולים כולם בחשבון השווה כמו שרמז הבני יששכר (שם במאמרי כסליו ד, טז-יז), ונטע בהם קדושת קודש הקדשים, להתעורר כראוי לשוב אל ה' ולאקמא שכינתא מעפרא.

"כי הנה המלכים נועדו" (תהלים מח, ה)

משיעור יום א' ה' אלול תש"ע

א

בלא פנימיותה, ובכדי לבוא לאמונה שלימה בהשגחת ה' יתברך ומלכותו, צריך לפנימיות האמונה ועיקרה, שהיא כנגד תורה שבעל פה, כי החכמים עוסקים תמיד לגלות את רחמי ה' ב"ה בעולם, ומגלים איך התורה היא כולה רחמים. ואף קודם שנודע לאדם מרחמי ה' ב"ה מכח גילוי החכמים את התורה שבעל פה, צריך הוא להיות קשור בדעתם של חכמים המגלים ומבארים התורה מתוך שכלליות דעתם היא אמונה ברחמי ה' יתברך, ומדרגה זו באמונה היא כנגד שם הוי"ה ומידת הרחמים.

ב

ובאמת כל אחד מישראל עם הקודש שהם מאמינים בני מאמינים כמו שאמרו במסכת שבת (בדף צז ע"א), שמאמין הוא בהשגחת ה' יתברך ומלכותו, אלא שלאחר שנודע לאדם מאדון השמים והארץ שעשה עושה ויעשה לכל המעשים והשגחתו נמצאת בכל הארץ ויודע מחשבות בני האדם וכיוצא, הנה העיקר הוא שיאמין ברחמי ה' יתברך הסמוכים וקרובים אליו תמיד, כי כאשר מאמין אדם שה' ב"ה משגיח עליו אבל אינו מאמין בגילוי רחמי ה' ב"ה עליו תמיד וללא קץ, וכן כאשר מאמין שה' ב"ה יודע מחשבותיו אבל אינו מאמין שה' ב"ה חושב עליו מחשבות להיטיב לו מפני עוצם רחמנותו עליו, בזה נאחזים הגבורות והדינים בקדושת אמונתו, כי עשה מחיצוניות האמונה שהיא מקום הדינים עיקר, ולכן צריך שיתפוס את עיקר האמונה ופנימיותה, שהיא המחשבה והידיעה בחדרי הלב מעוצם רחמי ה' יתברך הסמוכים וקרובים אליו תמיד ללא הפסק.

והוא עיקר האמונה, כי גם בכדי לבוא לאמונה שלימה בהשגחת ה' יתברך ומלכותו צריך שיבוא האדם למדרגה אמיתית באמונה הפנימית ברחמי ה'

יהודה במסכת עירובין (בדף סה ע"א) 'לא אברי לילה אלא לשינתא', וכנגד זה מתקיים 'פרעה חלם', ש'פרעה' הוא מלשון התגלות, ו'חל'ם' עולה כמנין ג' הוי"ו"ת כמובא בדברי רבנו האר"י בשער הפסוקים (פ' וישב, סימן לט), וכמנין מזל"א, היינו שנשפע בני חיי ומזוני ריחי ש'במזל"א תליא מילתא' כמו שאמר רבא במסכת מועד קטן (בדף כח ע"א), וכמובא בדברי רבנו האר"י בשער הפסוקים (משלי ד, כה). ועוד נרמז בזה מה שעל ידי נרות שמונת ימי החנוכה נכללים כל הי"ג מידות בב' המזלות 'נוצר ונקא' הנמשכים בנר החנוכה כמובא בדברי רבינו האר"י בפרי עץ חיים (שער חנוכה ד), וזהו 'הנה עומד על היא"ר', שהאותיות שעל אותיות יא"ר וקודמים להם, הם תט"ק, העולים כמנין ב' נוצ"ר ונק"ה, הם ה' המזלות נוצ"ר ונק"ה שמשם נמשך כל זה כאמור.

יהי אור

כי בימי החנוכה נשפעים כח ימי ראש השנה לטובה ולברכה, ואף למי שעלה זכרונו בימים הנוראים שלא לטובה, הנה ניתנו לו ימי החנוכה להמתיק הכל לישועה ואורה גדולה. וכמו שכתב בטור ברקת (סימן תקפ"א ס"ק א) שדרך התשובה של ימי אלול נמשכים עד ימי החנוכה, והוא כענין שכתב השל"ה (בפ' וישב, תו"א מח בהג"ה) ש'חנוכה' בו היה חנוכת בית המקדש, רומז ל'חנוך' העולם, כי העולם נברא בשביל התורה וקיום המצוות, והיונים רצו לבטל תורה ומצוות מישאל, וכשגברו החשמונאים אז נתגברו התורה והמצוות, וממילא נתחנך העולם. וכמו שתחילת בריאת העולם היתה בכ"ה באלול, כן כנגד זה חנוכה הוא בכ"ה לחודש, וכמו שראשית הבריאה היתה בענין 'יהי אור' (בראשית א, ג), כן מצות החנוכה היא בנרות, וכמו שאור הראשון נגנז ואין משתמשין בו (חגיגה יב א), כן הנרות הללו אסור להשתמש בהן, וכנרמז בתיבת 'יהי' העולה כמנין כ"ה.

התחדשות והארה ראשונה

ובקדושת לוי (דרושי חנוכה, קדושה א) ביאר עוד, שמתוך הניסים שעה ה' ב"ה לאבותינו בימי החנוכה, נתגלה וניכר לעין כל מה שמחדש הקב"ה בכל יום בטובו מעשי בראשית, ובזה נמשך שמחה והתחדשות בעולמות כולם, מעלה ומטה, וזהו לשון 'חנוכה', שהוא לשון התחדשות. ועוד, שהוא הארת המועד הראשון אחר ימים הנוראים של ימי תשרי, ולכן נקרא 'חנוכה', מלשון התחלת המשכת הארה שפעלו ישראל בימים הנוראים, שמתגלים הם בכל חג כענינו, והוא הארה ראשונה שבשנה, ולכן נקרא 'חנוכה'.

יתברך, שהרי על קוב"ה נאמר "ואתה מחיה את כולם" (נחמיה ט, ו), היינו גם את האור וגם את החושך, אבל בכדי להאמין שהקב"ה מחיה האדם ונמצא עימו גם בחושך, צריך שיאמין וידע מרחמי ה' יתברך שמחיה הוא אף את החושך. ובוה עומד בכל נסיון שיהיה, שבכדי שיוכל האדם לעמוד בנסיון וקושי רוחני או גשמי, מוכרח שיבוא למדרגת אמונה ברחמי ה' יתברך שהוא אוהב לו כבנו ממש, וכענין שכתוב "אהבתי אתכם אמר ה'" (מלאכי א, ב), ובלא זה יהיה יכול לבוא להרשיע חלילה כלפי מעלה, וכן פעמים שמתעכבת ישועת האדם, ומכך בא לחלישות הדעת, שחושב שאין פונה ה' יתברך לצערו ואינו נותן עליו ליבו חלילה, והוא מפני שלא נודע ונתוודע בקרבו מעוצם רחמי ה' ב"ה עליו תמיד, ובוה הולך הוא ונתרחק חלילה מחיות האמונה והדבקות בו יתברך. ולכן עיקר האמונה תלויה בדרכי גילוי רחמי ה' ב"ה, שמלבד מה שמאמין האדם שה' יתברך משגיח עליו, צריך שידע בכל חדרי לבבו שהוא יתברך בוודאי חושב עליו כל מיני טובות איך להצילו בכל שעה ולהביאו לטוב נצחי, וכענין שאמר הקב"ה "כי אנכי ידעתי את המחשבות אשר אנכי חושב עליכם נאום ה', מחשבות שלום ולא לרעה, לתת לכם אחרית ותקוה" (ירמיה כט, יא).

ג

ומפני שאין נודע לאדם עוצם רחמי ה' ב"ה עליו, לכן אינו מכוין בתפילות, כי מה שפונה לשמים ועומד בתפילה לפני אדון השמים והארץ הוא מצד אמונתו בהשגחת ומלכות ה' שמתוך כך מבין ויודע שראוי לו להתפלל לפניו, אבל מפני שרחק ליבו מלידע מעוצם רחמי ה' ב"ה עליו, ואין נכנסת האמונה בקרבו ופנימיותו, לכן הרי הוא כמוציא התיבות מפיו אבל ליבו רחוק מחיות ופנימיות אותיות ותיבות התפילה. ולכן שלימות האמונה הוא יחוד הוי"ה ואדנו"ה הנעשית בעת התפילה, שיוציא את דיבורי התפילה בהתקשרות עם התורה שבעל פה, שהיא גילוי הרחמים במלכות, כי בדיבור האדם נשלמת קומת המלכות ביחוד הוי"ה ואדנו"ה, כמו שפתח ואמר אליהו בהקדמת התיקוני"ז (בדף יז ע"א) ש'מלכות פה תורה שבעל פה קרינן לה'.

והוא משמעות 'צדיק', שכפי שמתגלה לו יותר ויותר מעוצם רחמי ה' ב"ה, כן מייחד בדיבורי תפילתו יותר ויותר לשמות הוי"ה ואדנו"ה, וכפי זה יכול הוא לגלות הרחמים בעולם בגילוי ממש. כי הנה כאשר אין מאמין האדם ברחמי ה' בפנימיות אלא רק בהשגחתו יתברך החיצונית, יכול לבוא מתוך כך להרשיע חלילה כלפי מעלה כאמור, ועל שם זה נקרא 'רשע', וכנגד זה, כפי שיש לאדם אמונה ברחמי ה' כן מצדיק הוא מתוך כך יותר ויותר את הנהגת ה' יתברך בעולם, ובוה ראוי הוא להיקרא בשם 'צדיק', וגדולת הצדיקים והרחמים היא שמתוך שנודע להם גדולת ה' ב"ה ביותר נעשים הם כמרכבה למידת 'צדיק' בשלימות, ובוה יכולים הם לעיין בדינא דמלכותא ולידע את שורש הדין איך שהוא כולו רחמים גמורים, ובכך ממתקים ומבטלים הגזירה והדין, כי מתוך שאין חלוק ליבם בתפילה ומצדיקים הם תמיד את הנהגת ה' יתברך, מתוך כך יכולים הם להתפלל ברחמים ותחנונים לפני המקום עד שממתקים ומבטלים הגזירה והדין.

והוא דרך התפילה, שעיקרה היא שמאמין האדם ברחמי ה' יתברך ומתוך כך מרצה אותו ברחמים ותחנונים כמו שאמרו במסכת אבות (ב, יג), ובוה נעשה שלמות היחוד בדיבורי תפילתו כאמור, אבל כאשר מאמין רק בהשגחתו יתברך בחיצוניות ולא ברחמי יתברך בפנימיות, הרי שעושה את תפילתו 'קבע', שהוא כנגד הזמן והטבע ומידת הדין, ובא בתפילתו לטרוניא ותלונה כלפי שמיא, והוא הנקרא עיין תפילה שהזהיר ממנה רבי יצחק במסכת ברכות (בדף נה ע"א), כי מפני שאינו מאמין ברחמי ה' יתברך עליו מתוך כך מעיין הוא בדינא דמלכותא ובדרך השגחת ה' יתברך אם יתן לו אם לאו, ואין נגלית לו דרך התפילה ברחמים ותחנונים.

ד

והנה יוסף הצדיק שלם היה בהשגת ידיעת רחמי ה' יתברך, ולכן נקרא הוא ח"י כמו שאמר רבי יצחק בזוהר ויגש (בדף ריא ע"ב), כי היה מרכבה לרחמי ה' יתברך שהם פנימיות וחיות האמונה. ושלימות הדיבור הוא ענין הכתוב (תהלים מז, ה) "כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו", שהוא סוד התקרבות יהודה ליוסף, וכענין שכתוב (בבראשית מד, יח) "ויגש אליו יהודה" כמו שדרשו בבראשית רבה (צג, ב) שנגעה מלכותם זו בזו, כי יהודה הוא כנגד הפה והמלכות ושם אדנו"ה, ויוסף הוא כנגד מידת הרחמים ושם הוי"ה. כי היה יוסף מרכבה לגילוי הרחמים אצל המלכות על ידי מידת היסוד, כי בגודל קדושתו הנוראה זכה שהיה ליבו מרכבה לרחמי ה' יתברך, שכפי שיעור קדושת האדם במידת היסוד כך זוכה יותר ויותר לרחם על נשמתו ועל הבריות סביבו, והמדרגה הנעלית ביותר היא שמגלה רחמים על השכינה, והוא מעלת הקדושים והטהורים ששומרים את עצמם מכל ריח של חטא אף כחוט השערה, שבוה זוכים הם ללב טהור שיכולים הרחמים להתגלות בו, ומתוך כך יכולים הם לידע מצער השכינה.

ולכן קודם שהיה יהודה סמוך אצל יוסף היה גילוי של דין אצל האחים שלא ידעו מכל הפנימיות שנעשתה עימם במצרים, אבל לאחר שניגש יהודה שהוא כנגד המלכות אל יוסף שעניינו הוא רחמים, נעשה ענין השלום ויחוד הרחמים עם השגחת ה' יתברך. כי עיקר חילוק האדם בליבו וריחוקו מכוונת התפילה הוא מפני שאין לו את עיקר האמונה, שהיא האמונה ברחמי ה' ב"ה כאמור, אבל כאשר מקרבים את האמונה ברחמי ה' לאמונה בהשגחת ה' ומלכותו, נעשה בזה שלימות לדיבור התפילה כאמור. ועל כך אמר אז יהודה ליוסף (בראשית שם) "בי אדוני", לומר שמאחר ויש בי את האמונה בהשגחת ה' יתברך ומלכותו, שהיא כנגד שם אדנו"ה, הנה לך "ידבר נא עבדך דבר באוזני אדוני", היינו שיקרב אל יוסף שהוא כנגד הרחמים, בכדי שיוכל 'לדבר דבר', הוא שלימות דיבור התפילה כאמור, "ואל יחר אפך בעבדך", שבכך יציל מעיין התפילה ולא יבוא לעיין בדין שהוא ענין חרון אף, "כי כמוך כפרעה" כי קודם שמאמין ברחמי ה' יתברך ומעיין בדין, הרי שיכול חלילה להרשיע כלפי מעלה, ולכן ביקש יהודה מיוסף שיביאהו ליחוד האמונה בהשגחת ה' עם האמונה ברחמי יתברך, בכדי שיוכל להצדיק את ה' יתברך, שזוהו דוקא מתוך החיבור עם יוסף הצדיק כאמור.

כי על ידי חיבור מדרגות יוסף ויהודה מגלים את הרחמים וזוכים לגאולה, וכענין הכתוב 'כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו', כי כלפי פנימיות האמונה נחשבת חיצוניות האמונה כענין שאינו למעלה מטעם ודעת האדם, ועיקר ניסיון האמונה, שמהותה היא למעלה מהשכל, היא מצד האמונה ברחמי ה' בפנימיות, שידע שרחמי יתברך סמוכים וקרובים אליו תמיד כאמור, ובכך נתקן דיבור תפילתו, שהוא דיבור המתקבל ושיש בו שלום בין המדבר לשומע, וכשיש בהדיבור טוב ורחמים מתקבל הוא גם בלב האדם וגם לפני הקב"ה.

ה

ותכלית שלימות יחוד הרחמים עם הדיבור הוא שמכח האמונה ברחמי ה' יתברך יעורר רחמים על המלכות והשכינה כאמור, כי מתעורר יותר ויותר לידע מעוצם הענין שבכל צרתם של ישראל לו יתברך צר כביכול (ישעיה סג, ט).

שהרי טבע הרחמן להצטער מצרת האחר, וכפי שגוברים רחמי יתברך עליו כן ירגיש יותר ויותר צערו, ומפני שרחמנותו של ה' יתברך היא ללא שיעור, כי היא ככל מידותיו שהם ללא תכלית וסוף, לכן גם השתתפותו והרגשתו בצער האדם הוא לאין שיעור, וכפי שמאמין האדם ברחמי ה' ב"ה ונחנקת אמונה זו בחדרי ליבו, כן יכול לשער בדעתו את צערו של ה' יתברך על כל כאב שיש לכל בריה כאשר היא, ומתוך כך משתתף הוא באמת בצער השכינה הקדושה, שאף שמטבעו מרחם באדם על עצמו, הנה כאשר מאמין הוא באמת ברחמנותו יתברך מבין בזה שהרחמים על צער השכינה גדולים הם יותר, כי כפי שה' יתברך רחמן יותר כמו כן גדול צערו יותר, ומתוך כך מכוין האדם בתפילתו על צער השכינה יותר מצער עצמו, ומעורר רחמים על המלכות של ה' ב"ה הנמצאת בהסתר ואין הרחמים מגולים, והוא שלימות דיבור התפילה שזוכה לה.

ובזה נכנס האדם לחדרי האמונה כראוי, כי בוודאי כאשר יאמין האדם שכל אשר נעשה עמו הוא לטובה וכל קורות חייו הן לטובתו מן השמים הרי היא מדרגה גדולה מאד, וכשיודע זאת חייו הם כעין עולם הבא, אמנם אין כל אדם זוכה לזה באמת, ואין לו לאדם לקפוץ למדרגה גדולה זו בבת אחת, ובכדי שילך האדם בדרך הנכון במידת האמונה צריך לידע שלא יועיל לו לקנות את מידת האמונה מתוך שיתאמץ לחשוב בדעתו שהקב"ה נתנם עליו לטובתו, כי אין דברים אלו פתח לאמונה, וכל שכן אם מנסה להתעלם מצרתו ומיגונו וזועק ומודה לה' בעבור הצרה כשליבו כולו כואב ודואב, שבוה הולך ומתרחק יותר ויותר מדבקות האמונה באמת, כי כאשר מדבר אחד בפה ואחד בלב ואין פיו וליבו שוים, שנותן תודה והודאה מתוך כאבו ואין בו באמת רגש של הכרת תודה, כיצד יתקרב בזה אל הקב"ה שהוא אמת וחוחמו אמת, והלא כתוב (תהלים קא, ז) "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני".

וכגון כאשר כשר שילכה אם בניה חלילה, או איבד אדם כל רכושו, או חלה במחלה קשה חלילה, הנה כאשר יאמרו להם שיאמינו שכל אשר נעשה עמם הוא לטובה וה' עשה זאת לטובתם, לא יקרבו בזה לדרך האמונה, שהרי כאשר שרוי בצער ובשברון לב, או כשהוא מבוהל ודעתו מטורפת עליו, אין יכולה האמונה שכל מה שה' עושה הוא לטובה אינה להיכנס באוזניו ולהתקבל בליבו, ובתוך כך בא להרשיע חלילה כלפי מעלה, כי נכנס שורש מחשבה בליבו ששולחים לו מן השמים קושי וצער באופן שאין בעליונים חלילה מי שמרגיש בצערו כלל, וכאילו מוטל עליו כאן למטה להתמודד לבדו בקשיים ולהאמין שהכל הוא לטובה, ושורש מחשבה זו היא פגם נורא ועצום באמונה בה' ובדבריו שהוא איל רחום, טוב לכל, רב חסד ומרבה להיטיב, וסופה של דרך זו הוא שהאדם מתרחק יותר ויותר מה' ותורתו חלילה.

וגם אם אין צרתו וכאבו גדולים כל כך ויש ביכולתו להתגבר על כאבו וצערו ובתוך כך מלמד הוא לשונו לומר ש'הכל לטובה' או שהוא גם מוסיף לומר

'תודה', הרי שגורם בזה שנדבק הוא במעשיו הרעים ואינו שת לבו כי יש מנהיג ומלך לבירה וכל משפטיו אמת, כי אין מתגלגל צער לאדם אלא בכדי לעוררו בתשובה כמפורסם הרבה בש"ס, במדרשים, ובזוהר הקדוש, וכדברי הרמב"ם בהלכות תעניות (א, ג) ש'אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים', וכאשר זועק לקב"ה מתוך צרתו 'תודה שאתה מצער לי ועושה כן לטובתי', הנה דומה הוא לאחד שנתן השר חרב בצווארו בכדי שיכנע אליו כשאר הנתינים, שכאשר יאמר שהינו נכנע ומקבל מרותו יעזבונו לנפשו ויטיב לו טובות הרבה, ובתוך כך מתחכם אותו אדם וזועק כלפי השר 'מודה אני לך אדוני השר שאתה נותן חרב בצווארי, הרי הוא טובתי', שבדואי הוא רק מכעיס את השר ושוטה יקרא. וכמו כן אין רוצה הקב"ה בתוך תוקף הסתרת הפנים אלא את ליבנו, שנבין שהוא המלך העצום שתלה את השמים ויסד את הארץ ומחיה ומשגיח על כל אשר בה, ובתוך כך נלך לפניו ונהיה לו לנתינים נאמנים.

ו

ולכן הדבר הראשון קודם שיבוא לחשוב במחשבות האמונה היא מידת ההכנעה אל ה', שמירת הכבוד לגדולת הנוראה של הבורא ב"ה יכניע עצמו לפניו ויקבל על עצמו אותו המצב שבא עליו בכניעה, ואחר שנכנע צריך שיתבונן ברחמי ה', שייבן וידע שהוא יתברך יושב על כסא רחמים, וגם כאשר נתן רשות לבתי דינו לדון, ונתן רשות למשחית לקיים הדין, אם מפני מעקשיו של האדם בגלגול זה, או בגלגול אחר, אם מפני כל סיבה של חוק אשר נתן, הנה גם אז רחמי ה' יתברך הם ללא סוף, ובתוך כך ישתף שם שמים בצער, שיראה ויבין כיצד מביט עליו ה' ב"ה במידת הרחמים ורואה מה נעשה בדינו ומתגלגלים רחמיו ומתגלגלים עליו בצרתו, וכענין הכתוב 'בכל צרתם לו צר', וכמו שאמר רבי מאיר במסכת סנהדרין (בדף מו ע"א) על צערם של רשעים שבשעה שאדם מצטער שכינה מה הלשון אומרת כביכול 'קלני מראשי קלני מזרועי', כי כואב עד מאד לקב"ה כאשר אחד מ'ישראל שרוי בכאב או מועקה, והוא מרגיש צערו בכפלי כפליים מהאדם עצמו, וחפץ פי כמה וכמה ב'ישועתו השלימה, כי רחמיו הם ללא שיעור כאמור.

והוא דרך האמונה כראוי, שהרי אמרו במסכת ברכות (בדף ג ע"א), שבכל לילה בוכה הקב"ה בעצמו כביכול ואומר 'אוי לבנים שבעוונותיהם החרבתי את בתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות', והוא זמן שנכנעים אנו לפניו יתברך ומשתתפים בצער השכינה באמירת תיקון חצות, ואינו עושים סעודה חלילה בזמן הזה ומכריזים שהכל לטובה, ורק לאחר מכן הולכים לעסוק בתורה מתוך שמחה כמו שכתב בתניא (פרק כו), מתוך תקוה שיהפך הקב"ה הכל לטובה גדולה. וכענין זה צריך האדם תחילה להחזיר בעצמו שהקב"ה צר לו בצרתו והוא משתתף ממש בצער, ורק אז יכול הוא וצריך הוא להאמין שגם זה הצער שנסתובב ונעשה עימו יהיה סופו לטובתו האמיתית, אם בעולם הזה ואם לטובתו הנצחית בעולם הבא.

ז

וענין זה הוא כדרך הכניסה לפרוודור קודם שיכנס לטרקלין המלך, שהרי אמרו במסכת חגיגה (בדף ה ע"ב, ובדף יג ע"א) שעל הבית החיצון של קוב"ה נאמר (בתהלים יח, יב) 'ישת חושך סתרו', ועל הבית הפנימי נאמר (בדניאל ב, כב) 'הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמה שרא', היינו שעל אף שתמיד שוכנת שמחה לפניו יתברך, כמו שכתוב (בדבה"א א' טז, כז) 'עוז וחדוה במקומו', וה' יתברך שמח תמיד בכל אשר נעשה בעולם כי הולך ונתקן העולם יותר ויותר לתכלית הטוב הנצחי, מכל מקום כלפי הנבראים הרי ש'ישת חושך סתרו' בביתו החיצון, שרואה הקב"ה את החושך שנעשה אצלם ונמצא כביכול עימהם יחד בצרתם, אבל בבית הפנימי הרי ש'הוא גלא עמיקתא ומסתרתא', שמגלה הקב"ה מחשבתו העמוקה והנסתרת, שגם החושך הוא כולו אור, וגם הצרה של האדם וכל מה שעובר על הנבראים מחמת עוונותיהם יתוקן בסוף לאורה וטובה גדולה.

אבל צריך לידע שאפילו בבית הפנימי, שם מגולה הטובה שבצרה, ונגלה וידוע שגם החושך הרי הוא אור, הנה גם שם יש לקב"ה מקום הנקרא 'מסתרים' ושם בוכה הוא כביכול על צער ישראל עמו, כי רחמנותו היא לאין קץ ותכלית כאמור. והיא הנחמה הגדולה ביותר שיכולה להיות לאדם, והוא הפתח לכל אחד ואחד לכנסו לחדרי האמונה בגדולת ה' ב"ה, שתחילה יתבונן וישריש בליבו האמונה בגודל רחמיו יתברך הנמצא עימו יחד במקומו, ולאחר מכן יהיה יכול לידע שבדואי מחשבתו ועצתו יתברך העמוקה היא להיטיב עימו יותר ויותר מאשר חפץ הוא עצמו בטובתו כאמור.

והוא שכתב בבן יהוידע (סנהדרין צג ע"ב) שהיה אדוננו דוד המלך ע"ה לוקח עימו למלחמותיו צורת מגן דוד המורכב בצורתו משני משולשים, שהאחד הוא

רחב מלמעלה וצר מלמטה, והשני צר מלמעלה ורחב למטה, שהצד התחתון רומז לבני האדם שלמטה, והצד העליון רומז לקוב"ה הנמצא למעלה, והמשולש שהוא צר מלמטה ורחב מלמעלה מרמז על בני האדם השוכנים למטה שכשהם בצער הם מרגישים רק נקודה קטנה מהצער והכאב של השכינה הקדושה שלמעלה, כי היא מרגישה הדבר פי כמה וכמה מהאדם כאמור, וכן להיפך, כאשר שמח האדם וטוב לו, אזי ה' ב"ה שמח הרבה הרבה יותר ממנו, והאדם מרגיש רק נקודה קטנה משמחה זו. והמשולש הרחב מלמטה וצר מלמעלה מרמז על כך שרוצה ה' ב"ה תמיד להשפיע לתחתונים שמחה ללא גבול ואת כל הטובות שבעולם, ולעצמו אינו רוצה דבר ואינו חפץ במאומה, ולכן למעלה הוא נקודה קטנה ולמטה הוא רחב. וככל שחפץ האדם לראות בחייו את הטוב והרחמים בגילוי, יידע שכלל אינו משער בשכלו אפילו נקודה קטנה מרצון ה' ב"ה להיטיב עימו.

ח

ובכדי שיתגלו לאדם עוצם רחמי ה' ב"ה עליו, צריך הוא לזכך ולקדש את ליבו מכל טומאה ותאוה, כי מה שאין האדם יודע מרחמי ה' יתברך הוא מפני פגם היסוד שמחמתו מאבד האדם את ליבו, וכענין הכתוב 'נואף אשה חסר לב' (משלי ו, לב), ולעומת זאת, כפי שיחזיק האדם יותר במידת יוסף הצדיק ובקדושתו, כן יהיה יכול לידע יותר ויותר מגילוי הרחמים. והדרך לקדש ולזכך הלב מכל טומאה ותאוה הוא מתוך העסק בדיני התורה שבעל פה, כי כנגד שאיבד את הלב והרחמנות מתוך החטא, ונוטה דעתו לחשב תמיד בדינים כאמור, כנגד זה צריך שימנע עצמו מלחשוב בדינים מלבד דיני התורה, ובכך ישוב לידע מהרחמים.

כי על אף שדיני התורה נראים בחיצוניות כדין וחוק, הנה מתוך העסק בהם בתורה שבעל פה כפי שביארוה החכמים השלמים מתוך ידיעת רחמי ה' יתברך, מוציא ומגלה האדם מתוך כך את טעמי דיני התורה ורואה איך שכולם הם רחמים גמורים, שמבין ומתבונן שמעוצם רחמיו יתברך נתן לנו דינים ומשפטים לידע כיצד להתהלך לפניו, ובזה מגלה גם את האמונה בהשגחת ה' יתברך ומלכותו כראוי, היינו שמצדיק את הקב"ה בכל מעשיו והנהגותיו, ובכך נקרא 'צדיק' כמידת יוסף, כי מתקן את הרחמנות שבלב, ובא לכדי 'מלכות פה תורה שבעל פה קרינו לה', הוא יחוד הוי"ה ואדנו"ת כאמור, שמגלה את ה'תורה שבעל פה' והרחמים, ב'פה', שהיא ענין המלכות והשגחת ה' יתברך.

ותכלית הרחמים בלב האדם הם לרחם על המלכות של ה' יתברך כאמור, שכאשר מתגלים לאדם הרחמים של ה' יתברך המחיה את החושך ונמצא עימו גם במקומות אפלים, מתמלא הוא מתוך כך ברחמים על השכינה שתצא מהגלות, ובוה נשברים כוחות הטומאה ויוצאים לגאולה. וכן אמרו בתנא דבי אליהו רבה (פרק כג) ש'כיון שבאו ישראל וראו שרחמיו של הקב"ה מרובים', היינו בראותם את דיני התורה איך שהם כולם רחמים (כמבואר שם), 'אמרו אילו היינו זכויין (זכאים) לא עברה השכינה מבניינו לעולם', היינו שעל ידי העסק בדיני התורה שבעל פה מגלים את הרחמים של ה' יתברך, ומתוך כך באים לרחמים על השכינה ולציפייה לגאולה בדרך אמת כראוי.

והוא מה שאמר רבי טבי במסכת מגילה (בדף ו ע"ב) שלכך קובעים אנו את ימי הפורים באדר השני, כי מסמך גאולה לגאולה עדיף, שתהיה גאולת פורים סמוכה לגאולת פסח (כמו שפירש"י שם), כי הארת ימי הפורים היא מצד האמונה בהשגחת ה' יתברך ומלכותו בהסתר ובחושך, שהיא מצד החיצוניות כאמור, אבל בכדי לבוא לשלימות האמונה בהשגחת ה' צריך שיסמוך לזה את האמונה ברחמי ה' יתברך בפנימיות, שהיא ענין גאולת פסח שהיתה על ידי שם אהי"ה, כמו שנגלה אז הקב"ה למשה בשמות "אהיה אשר אהיה" (שמות ג, יד), וגם גאולה העתידה תהיה מתוך שיתגלה הקב"ה בשם אהי"ה, כמו שאמר 'אשר אהיה' שהוא בגאולה עתידה כמו שפירש רש"י (שם), היינו שעל ידי המחשבה ברחמי ה' נבוא לאחוז באמונה בו יתברך ונזכה לגאולה השלימה.

ונרמז הדבר במה שכתוב בגאולת מצרים 'ויהי בשלח פרעה' ש'בשלח' עולה כמנין 'משח' (עה"כ והאותיות), ו'ויהי פרעה' העולה בראשי תיבות כמנין שם אלהים, היינו שבכח משה המרמז לרחמים המתגלים על ידי החכמים שבכל דור המבארים ומגלים את התורה שבעל פה, ככוחו נצא מהגלות מהרה בגילוי רחמים גדולים מאד, כי בכח אמונת כל ישראל שהם מאמינים בני מאמינים בהשגחת ה' יתברך ומלכותו מאירים ישראל את הרחמים באמונת השגחת ה' יתברך, שהיא כנגד שם אלהים, ומכח הרחמים שמגלים הצדיקים בכל דור, וכענין משה כאמור, יזכו ישראל לסמוך לזה את האמונה ב[נ]מיות חדרי הלב, מתוך המחשבה והידיעה מרחמי ה' שסמוכים וקרובים אלינו תמיד, ובתוך כך יקוים בנו 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות' (מכילת ז, טו), שיתגלו בנו הרחמים שמצד שם הוי"ה הנמשכים משם אהי"ה, ונזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו.